

VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Studijní obor: Mezinárodní studia – diplomacie

TÉMA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE:

ČESKO-KUBÁNSKÉ VZTAHY SE ZAMĚŘENÍM NA
EKONOMICKOU DIPLOMACII

Autor: Aleš Jakubec

Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Zdeněk Veselý, CSc.

LS 2011/2012

Prohlášení

Prohlašuji, že bakalářskou práci na téma Česko-kubánské vztahy se zaměřením na ekonomickou diplomacii jsem vypracoval zcela samostatně, pouze za odborného vedení vedoucího práce prof. PhDr. Zdeňka Veselého, CSc., a veškerou použitou literaturu uvádím v seznamu použitých zdrojů.

V Praze, dne

.....

Podpis studenta

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval prof. PhDr. Zdeňku Veselému, CSc. za jeho dohled, odbornou pomoc a cenné připomínky při zpracování mé bakalářské práce; a mým rodičům za jejich trpělivost a za to, že mě podporovali při studiu vysoké školy.

OBSAH

Úvod.....	5
1. Československo-kubánské diplomatické vztahy před rokem 1989.....	7
Před 2. světovou válkou.....	7
Po 2. světové válce.....	7
50. a 60. léta.....	8
70. léta.....	10
80. léta.....	12
2. Česká ekonomická diplomacie před rokem 1989	12
3. Československo-kubánské ekonomické vztahy před rokem 1989.....	13
40. léta.....	13
50. léta.....	14
1960 - 1965	14
1965 - 1969	17
1970 - 1989	18
4. Československo-kubánské diplomatické vztahy po roce 1989	22
5. Kubánská ekonomika.....	26
6. Česká ekonomická diplomacie po roce 1989.....	27
7. Ekonomické vztahy mezi ČR a Kubou po roce 1989	29
8. Závěr	34
9. Zkratky	36
10. Zdroje.....	37

Úvod

V bakalářské práci na téma „Česko-kubánské vztahy se zaměřením na ekonomickou diplomacii“ se soustředím, jak již název napovídá, na vztahy mezi naší zemí a malým karibským ostrovním státem, který i přes svou nízkou ekonomickou vyspělost hraje i v současnosti na poli mezinárodních vztahů poměrně významnou roli. Na první pohled se může zdát, že Česká republika a Kuba toho mají společného jen velmi málo. Kromě srovnatelné rozlohy, počtu obyvatel a částečně společné minulosti najdeme skutečně spíše odlišnosti. Českou republiku můžeme řadit k vyspělým státům světa, Kuba je naopak druhou nejméně rozvinutou zemí západní polokoule. Stále zde vládne nedemokratický režim a kromě období společné nedemokratické komunistické vlády je i historický vývoj obou zemí značně odlišný. I přesto mají vzájemné diplomatické vztahy bohatou historii.

Kuba, paradoxně nazývána Ostrovem svobody, je dnes nejčastěji zmiňována v souvislosti s porušováním lidských práv. To je oblast, proti které se Česká republika snaží velice bojovat na mezinárodním poli, a která do značné míry česko-kubánské vztahy nejvíce ovlivňuje. Nicméně já se ve své práci pokouším zaměřit na problematiku porušování lidských práv pouze minimálně, i když určitě zmíněna být musí, protože patří do dnešních vzájemných bilaterálních vztahů. Svoji práci budu směřovat především na analýzu vývoje ekonomické diplomacie obou zemí, která za více než 90 let oficiálních styků prošla velice pestrým a zajímavým vývojem, který v české zahraniční politice nemá obdobu. Domnívám se rovněž, že je potřeba zmínit i obecný vývoj diplomatických vztahů těchto zemí, který v každém historickém období vzájemnou ekonomickou spolupráci těchto dvou zemí formoval.

Téma česko-kubánských, případně československo-kubánských vztahů bylo poměrně obsáhle zpracováno. Je potřeba zmínit, že velká část předlistopadové literatury byla zaměřena na propagandu a účelové zkreslování informací. Proto se snažím pečlivě vybrat použitou literaturu a čerpat z co nejvíce zdrojů, aby informace v této práci byly co nejvíce objektivní. Co se týče literatury vztahující se na vzájemné vztahy před rokem 1989, čerpám především z knihy prof. Josefa Opatrného *Kuba*, dále z knihy *Kuba – obchodně ekonomické sborníky* od Vítězslava Košťáka, která je ale poplatná době, takže se pokusím propagandistické informace co nejvíce eliminovat. Dále využiji rovněž informace z aktuálně vydané publikace *Československo a Kuba 1959-1962* od Hany Bortlové a rovněž i z internetových zdrojů.

V další části mojí práce zaměřené na polistopadový vývoj vzájemných vztahů čerpám především z oficiálních ročních zpráv na stránkách Ministerstva zahraničních věcí České republiky, rovněž i z oficiálních stránek kubánských ministerstev; dále z knihy *Ekonomická*

diplomacie České republiky od docentky Judity Štouračové, a z článků z periodika *Mezinárodní politika*.

Primárně se pokusím co nejvíce využít knižní zdroje, případně oficiální stránky jednotlivých ministerstev zahraničí. Zaměřím se i na čerpání z kubánských zdrojů, nicméně jsem si vědom toho, že těchto zdrojů nebude mnoho a mohou podléhat vlivu komunistické ideologie.

Několik vět bych rád věnoval struktuře mé bakalářské práce. Úvodní část věnuji československo-kubánským diplomatickým vztahům před rokem 1989, kdy obě země náležely ke komunistickým zemím pod vlivem Sovětského svazu a velmi úzce mezi sebou spolupracovaly. Zaměřím se pouze na období od navázání diplomatických vztahů, tudíž se nebudu zabývat obdobím před rokem 1920, kdy již obě země spolupracovaly a komunikovaly, ale podle mého názoru není toto období pro moji práci potřeba důkladněji analyzovat.

V další části se zaměřím na ekonomickou diplomacii období od 40. let 20. století do roku 1989. Kapitulu uvedu nastíněním nejdůležitějších prvků české ekonomické diplomacie do roku 1989. Budu se soustředit zejména na vývoj vzájemného obchodu, obchodovaných komodit a na významné mezníky tohoto období. Kapitulu uvedu nastíněním nejdůležitějších prvků české ekonomické diplomacie do roku 1989.

Ve třetí části se podrobněji zaměřím na vzájemné vztahy po sametové revoluci a po rozpadu socialistického bloku. Tento okamžik je pro bilaterální vztahy ČR a Kuby zásadní, protože z přátelských vztahů a nadstandardní spolupráce jsme se rázem dostali do situace, kdy se Kuba ocitla na samém okraji zájmu české zahraniční politiky a převážná část vztahů je tvořena naší kritikou již zmíněného porušování lidských práv.

K snazšímu pochopení a lepší analýze věnuji rovněž pár slov současnému stavu kubánské ekonomiky a české ekonomické diplomacie po roce 1989, které jsou pro pochopení současné situace v česko-kubánských vztazích nezbytné. V závěru své práce se pokouším analyzovat vzájemné vztahy z hlediska ekonomické diplomacie mezi námi a Kubou od roku 1989, které jsou však již pouhým zlomkem toho, jaké bývaly během komunistické éry.

Cílem mojí bakalářské práce je zanalyzování vzájemných vztahů obou zemí, se zaměřením na ekonomickou spolupráci. Pokusím se také nastínit další vývoj v bilaterálních vztazích České republiky a Kuby. Jako výzkumnou otázku mojí práce si pokládám tuto: „Je možné v brzké době očekávat razantní zlepšení vzájemných česko-kubánských vztahů?“

1. Československo-kubánské diplomatické vztahy před rokem 1989

Před 2. světovou válkou

Po vzniku samostatného Československa roku 1918 byla Kuba jednou z prvních zemí Latinské Ameriky, která s Československem navázala diplomatické styky. Stalo se tak již v roce 1920, tedy pouhé dva roky po vzniku samostatného československého státu. Československé diplomatické zájmy na Kubě byly nejprve zastupovány velvyslanectvím ve Washingtonu. Kuba uznala Československo 4. listopadu 1918 a o dva roky později byla prostřednictvím československého vyslanectví v Paříži adresována nóta tamnímu kubánskému vyslanectví se žádostí o udělení agrément pro československého velvyslance v USA, který měl spravovat i česko-kubánské vztahy. 23. listopadu 1920 kubánské vyslanectví v Paříži této žádosti vyhovělo a tak je tento den oficiálním datem navázání diplomatických styků, i když československý vyslanec ve Washingtonu nikdy neodevzdal pověřovací listiny v Havaně.¹ Důležitý okamžik nastává roku 1927, kdy Kuba otevřela v Praze vlastní velvyslanectví.² Nepochybně nejdůležitějším společným zájmem začala být hned od počátku vzájemná obchodní výměna, která byla ve 20. a 30. letech v mnohem menší míře doprovázena i kulturní výměnou. I přesto si obě země udržovaly vzájemné styky na úrovni velvyslanectví. Vzhledem k faktu, že v té době kubánská zahraniční politika kopírovala kurs zahraniční politiky USA, uznala kubánská vláda během 2. světové války československou exilovou vládu a roku 1942 byl v Havaně zřízen samostatný československý zastupitelský úřad.³

Po 2. světové válce

Po 2. světové válce nastalo dočasné zmrazení diplomatických vztahů ze strany ČSR vlivem bipolárního rozdělení světa, což vyústilo v uzavření zastupitelského úřadu v Havaně a kubánskou agendu opět převzalo velvyslanectví ve Washingtonu. 50. léta již byla ve znamení rostoucí spolupráce, zejména v důsledku toho, že po roce 1948 začala naše zahraniční politika podléhat silnému vlivu Sovětského svazu, který do značné míry formoval naši zahraničněpolitickou orientaci. Společným nepřítelem Kuby i Sovětského svazu se staly

¹ BORTLOVÁ, Hana. Československo a Kuba v letech 1959-1962. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011, str. 26 - 27.

² KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 130.

³ Tamtéž.

Spojené státy, a proto se SSSR spolu se svými satelity začala zaměřovat na úzkou spolupráci a podporu Kubu jako strategického spojence na západní polokouli ležícího v těsné blízkosti Spojených států.

50. a 60. léta

V 50. letech dochází k pozvolnému prohlubování československo-kubánských vztahů. Zlomovým okamžikem se stal leden roku 1959. Ani ne po čtrnácti dnech od svržení vlády diktátora Fulgencia Batisty uznalo Československo (spolu se Sovětským svazem a mnoho dalšími státy, včetně USA) již 13. ledna novou revoluční vládu - vládu Hnutí 26. července, která nesouhlasila s Batistovou politikou. Původní nová vláda byla tvořena zejména pravicovými představiteli. Zlom nastal až po převzetí moci levicově a antiamericky smýšlejícím Fidelem Castrem obklopeným svými blízkými spolupracovníky (nejznámějším z nich byl Ernesto Guevara). Tento okamžik nastartoval ještě hlubší prohloubení vztahů se Sovětským svazem a jeho satelity, tedy i s Československem. ČSR začala Kubě poskytovat mezinárodní pomoc a pomáhat jí v obnově hospodářství a v podpoře samostatnosti a nezávislosti.

Na tomto místě bych si dovolil malou osobní poznámku. Dle mého subjektivního názoru jsou totiž za aktuální stav na Kubě nejvíce zodpovědné právě Spojené státy, které vždycky Kubu chtěly ovládat z hlediska její strategické polohy. Jako klíčový moment bych viděl právě rok 1959, když moc převzal právě Fidel Castro, který ale rovněž zpočátku vůbec nebyl levicově orientován. Nesouhlasil ale s americkým vlivem na Kubě a chtěl ho omezovat, což ze strany USA v konečném důsledku vedlo k uvalení embarga a zmrazení vzájemných vztahů. Proto si myslím, že právě tento styl americké zahraniční politiky vehnal Kubu do náručí Sovětského svazu a samozřejmě s mnoha dalšími faktory vyústil v konečném důsledku v situaci, která na Kubě panuje v současnosti.

Již v létě 1959 bylo založeno na Kubě prozatímní československé obchodní zastupitelství; a v únoru 1960 byl opět zřízen československý zastupitelský úřad. V květnu téhož roku byly zastupitelské úřady obou zemí povýšeny na velvyslanectví.⁴ V tomtéž roce navštívil Československo kubánský prezident Osvaldo Dorticos, který zde dojednal dodávky vojenské techniky a zbraní, jako náhradu za jejich zastavení z USA. Nicméně zbraně už byly na Kubu z Československa dodávány i dříve, a to především právě revolucionářům, kterým se podařilo v roce 1959 svrhnout původní režim.

⁴ BORTLOVÁ, Hana. *Hospodářské vztahy Kubu a Československa v 60. až 80. letech - zkrácená verze* [online], str. 2; http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_RM_03._01._09.pdf

Kromě prohlubování ekonomických vztahů dochází i k rozvoji kulturních, školských a vědeckých styků, které byly smluvně stvrzeny smlouvou z 22. prosince uzavřenou v Havaně. K tomu se přidala i smlouva o kooperaci ve zdravotnictví podepsaná 5. dubna 1961 v Praze. Plány byly původně sestavovány na dva roky, od roku 1976 potom vždy na pět let.

Od počátku 60. let začali na Kubu rovněž přijíždět českoslovenští odborníci (zejména pro oblast geologického průzkumu, těžby nerostných surovin, ale i lékaři, vysokoškolští učitelé a významní ekonomové - např. Valtr Komárek, který na Kubě působil jako osobní poradce Che Guevary). Na Kubě působil i MUDr. František Kriegel, známý komunistický reformátor, který na začátku 60. let pomáhal utvářet kubánské zdravotnictví. Následovalo další prohloubení spolupráce i v kulturní diplomacii, zejména v oblasti vědy, kultury a školství. Na jaře roku 1962 bylo v Havaně otevřeno Československé kulturní a informační středisko a v Praze Dům kubánské kultury. I když obě instituce sloužily zejména socialistické propagandě, pořádaly přesto významné akce, koncerty a představení, prohlubovaly přátelské vztahy mezi oběma národy a zajišťovaly vzájemnou výměnu informací z nejrůznějších oblastí kulturního i vědeckého života.⁵

Americko-kubánské diplomatické vztahy byly přerušeny roku 1961 a po karibské krizi roku 1962 došlo k ochlazení i vztahů mezi Kubou a Sovětským svazem, což se odrazilo i na vztazích s ČSSR. Kuba se tak pod vlivem své radikální ideologie přiklonila spíše ke spolupráci s maoistickou Čínou, která ale nemohla takovou měrou subvencovat kubánskou ekonomiku, a ta se proto v následujících letech propadala do krize. Situaci zhoršilo i zavedení hospodářského embarga, které na Kubu uvalily Spojené státy, a které je dodnes oficiálně platné.⁶ I tak se odhaduje, že na Kubu ze SSSR do roku 1990 dorazilo pětkrát více dolarů, než kolik získaly válkou zničené evropské země prostřednictvím Marshallova plánu.

Zajímavý je zvrat ve vzájemných československo-kubánských vztazích během jediného roku, který bych rád odcitoval na následujícím příkladu: Zatímco pak ještě v lednu roku 1968 vedly kubánské úřady velký proces s tzv. skupinou mikrofrakce Aníbala Escalante (odsouzeného nakonec na patnáct let vězení), kde jako důkaz jeho podvrtné činnosti byly uváděny styky s československými diplomaty, ocenil Castro v září téhož roku invazi sil Varšavské smlouvy do Československa jako akt obrany socialismu.⁷

⁵ OPATRŇÝ Josef, *Československo-kubánské vztahy v období 1945–1989* [online], www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=231

⁶ OPATRŇÝ, Josef. *Kuba*. Praha: Nakladatelství Libri, 2002, str. 76-77.

⁷ OPATRŇÝ Josef, *Československo-kubánské vztahy v období 1945–1989* [online], www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=231

70. léta

Od počátku 70. let začaly z důvodu nástupu normalizace na vývoj bilaterálních vztahů působit také časté návštěvy na nejvyšší státní úrovni. Na podzim 1970 přijal pozvání na Kubu tehdejší československý ministr zahraničních věcí Ján Marko. Byl přijat na nejvyšší úrovni samotným Fidelem Castrem i ministrem zahraničních věcí Roou a dalšími funkcionáři. Při rozhovorech mezi nimi se obě země shodly, že byly znovu nastoleny podmínky pro úzkou spolupráci a bratrské vztahy, a že je potřeba soustředit se na rozvoj vzájemných vztahů ve všech oblastech v důsledku jejich ochlazení na konci 60. let (v důsledku Pražského jara). Vyústěním ve zlepšení vzájemných vztahů bylo zřízení konzulátu Kubánské republiky v Bratislavě v roce 1970, který byl o tři roky později povýšen na konzulát generální. V dalších letech následovalo několik stranických i ministerských návštěv z obou stran k utužení vzájemných styků. Z naší strany navštívili Kubu např. čs. ministři zahraničního obchodu A. Barčák, dopravy Š. Šutka a stavebnictví F. Šrámek. Návštěvy na nejvyšší státní úrovni proběhly i v červnu 1972, kdy ČSSR navštívil sám tajemník ÚV KS Kuby a zároveň předseda nové kubánské vlády Fidel Castro, jehož návštěva potvrdila intenzitu a důležitost politických vztahů mezi oběma zeměmi. Jeho návštěvu potom oplatil v dubnu 1973 československý prezident a generální tajemník ÚV KSČ Gustáv Husák. Kubánská delegace se dokonce účastnila i XIV. a XV. sjezdu KSČ.⁸ Obě země se utvrdily v tom, že vyznávají stejnou ideologii, shodují se v mnoha otázkách v oblasti mezinárodních vztahů a nadále chtějí prohlubovat svoji spolupráci.⁹ Toto oteplení vzájemných vztahů na počátku 70. let provázelo nejen rozšíření hospodářských a obchodních styků, ale i opětovné prohloubení spolupráce v oblasti vědy a techniky i dalších oblastí (např. vzdělání). Tuto podobu vztahů ukončilo až zavedení perestrojky v SSSR na konci 80. let vedoucí ke zhroucení sovětského impéria a následný zánik RVHP.

Význam vzájemných československo-kubánských vztahů ukazuje i skutečnost, že v září 1977 na československém velvyslanectví ve Washingtonu (stejně jako na švýcarské ambasádě v Havaně) byla zřízena zájmová sekce pro zlepšení styků mezi Kubou a USA a pro znovuoobnovení konzulární agendy. Zájmy Kuby v USA tak byly de facto zastupovány Československem.

Dalším přínosem byla v dubnu 1977 podepsaná smlouva mezi československým výborem Svazu spisovatelů a Svazem kubánských spisovatelů na období 1977 – 1980, která

⁸ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 130.

⁹ DVOŘÁK, Ladislav. *Kuba - 20 let revoluce*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1978, str. 381.

měla zintenzivnit překladatelskou činnost a zlepšit vztahy mezi spisovateli obou zemí. I přesto, že v tomto období vznikala i kvalitní umělecká díla, většina tvorby podléhala propagaci obou režimů a komunistické propagandě. Spolupracovalo se i v oblasti sdělovacích prostředků, sportu, ale i tajných služeb.¹⁰

V létě roku 1976 zahájil v Praze činnost Československo-kubánský výbor při Československé společnosti pro mezinárodní styky, jehož předsedou se stal ministr výstavby a techniky František Šrámek. O rok později spustila v Havaně svou činnost Společnost kubánsko-československého přátelství, jejímž předsedou se stal kubánský náměstek ministra základního průmyslu José Hernández.¹¹

Rozšířeným fenoménem v této době byl také vysoký počet kubánských studentů v ČSSR na základě intenzivních vzájemných vztahů v oblasti vědy a školství, které byly i smluvně upraveny. Dohody o spolupráci byly podepsány mezi vysokými školami v Praze a Bratislavě a univerzitou v Havaně. Kubánští absolventi se po vystudování většinou vraceli zpět do vlasti, kde nezřídka působili na vysokých postech ve státních podnicích, ve výzkumných, kulturních a jiných institucích a také na ministerstvech, zejména na ministerstvu zahraniční věcí (Ministerio de Relaciones Exteriores de Cuba - MINREX), ministerstvu zahraničního obchodu (Ministerio del Comercio Exterior y la Inversión Extranjera - MINCEX), ministerstvu lehkého průmyslu (Ministerio de la Industria Ligera - MINIL) nebo ministerstvu těžkého průmyslu (Ministerio de la Industria Básica - MINBAS). Přelomová období nastala v letech 1967/1968 a 1988/1989, kdy mnoho Kubánců muselo Československo opustit z ideologických důvodů. Několik tisíc Kubánců a Kubánek také působilo v ČSSR na pracovních pozicích, zejména v textilním průmyslu.

Na spolupráci se dohodly i Československá akademie věd s tou kubánskou a roku 1977 podepsaly úmluvu o vzájemné spolupráci, která se zaměřovala zejména na výzkum kubánských ekosystémů, ale i na spolupráci v oblasti výpočetní techniky.

Všechny tyto kroky v oblasti spolupráce zvýšily na Kubě počet odborníků, což ve výsledku vedlo ke zvýšení kvality vzájemné kooperace a konkurenceschopnosti.

¹⁰ BORTLOVÁ, Hana. Československo a Kuba v letech 1959-1962. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011, str. 129 – 138.

¹¹ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 131.

80. léta

Další zlom ve vzájemných vztazích nastává od druhé poloviny 80. let, kdy Castrův režim neschvaloval a kritizoval politiku perestrojky, kterou začaly po vzoru SSSR napodobovat středo- a východoevropské režimy, včetně československého. Perestrojka měla za úkol přestavět a zmodernizovat ekonomiku Sovětského svazu a jejich satelitů. Kubánská vláda, která se k perestrojce nepřipojila, tak sledovala hroutící se komunistický blok s napětím. Jednak proto, že byla Sovětským svazem stále finančně podporována a také proto, že měla vůči řadě socialistických zemí nemalé dluhy. Mezi ČSSR a Kubou tak začalo docházet k postupnému ochlazení vztahů, které pokračovalo i po pádu komunistických režimů v Evropě a naopak se ještě zhoršilo vznikem samostatné České republiky.

Shrnutí

Co se týče analýzy bilaterálních vztahů v tomto období, byly utvářeny velmi úzkou spoluprací jak v hospodářské, tak i v kulturní nebo vědecké oblasti. Podle mého názoru na tom měla svůj značný podíl politika Sovětského svazu, pod jejímž vlivem se tehdejší Československo i Kuba nacházely v důsledku studené války a bipolárního rozdělení světa. Je potřeba rovněž zmínit vliv jednotlivých osobností na vzájemné vztahy v tomto období. Nejvýznamnějšími osobnostmi byli prezidenti obou zemí - kubánský Fidel Castro, československý Gustáv Husák i jeho předchůdci Antonín Novotný a Antonín Zápotocký; dále potom Valtr Komárek jako významný ekonom a poradce, který na Kubě působil v letech 1964 až 1967. Souhrnně lze tedy říci, že v této epoše byly vzájemné vztahy na nadstandardní a přátelské úrovni.

2. Česká ekonomická diplomacie před rokem 1989

Než přejdu na analýzu ekonomických vztahů mezi Československem a Kubou před rokem 1989, rád bych věnoval pár vět obecně české ekonomické diplomacii do roku 1989. Ekonomická diplomacie má za úkol vytvářet podmínky pro naplňování ekonomických zájmů státu v zahraničí se zapojením národní ekonomiky do ekonomiky světové, do procesu internacionalizace, integrace a ekonomické globalizace. Dalším neméně důležitým úkolem je podpora obchodních a investičních aktivit národních podnikatelských subjektů při jejich vstupu na zahraniční trhy.¹²

¹² ŠTOURAČOVÁ, Judita. *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha: Professional Publishing, 2008, str. 24.

Před rokem 1989 pojem ekonomické diplomacie prakticky neexistoval. Existovala obchodní oddělení bývalých československých zastupitelských úřadů, a stejně tak celé ministerstvo zahraničního obchodu, které určovalo, které podniky mohou obchodovat se zahraničím – tzv. podniky zahraničního obchodu (PZO), které fungovaly obdobně jako obchodní společnosti koloniálních velmocí v 19. století. Veškerá výměna zboží se tak uskutečňovala prostřednictvím těchto podniků, které měly v socialistických zemích zákonem zajištěno výsadní postavení a monopol na zahraniční obchod. Domácí výrobci neměli ponětí o podmínkách a cenách, za které jejich produkty byly v zahraničí prodávány, což znamenalo, že vnitřní ceny byly odděleny od těch zahraničních. Plánovaný objem exportovaného a importovaného zboží byl určován v dlouhodobých protokolech (nejčastěji pětiletých), jejichž plnění bylo každoročně kontrolováno.

Od 80. let se objevuje termín „proexportní politika“, pojem ekonomická diplomacie se nicméně nadále neužíval. V zahraničí vznikala československá obchodní oddělení (fungovala i na Kubě), která byla součástí zastupitelských úřadů. Dalším typickým rysem tehdejší ekonomické diplomacie bylo prověřování pracovníků ministerstev a specializovaných institucí před jejich odjezdem na zastupitelské úřady do zahraničí. Tyto pracovníky vybíral, prověřoval a školil Institut zahraničního obchodu (IZO).¹³

3. Československo-kubánské ekonomické vztahy před rokem 1989

40. léta

První zmínky o obchodu mezi Kubou a českými zeměmi pocházejí již z konce 18. století, kdy byl poptáván hlavně kubánský tabák a cukr.¹⁴ Nicméně až do konce 2. světové války byla československo-kubánská obchodní výměna na relativně malé úrovni a pokud probíhala, soustředila se především na obchod s kubánským cukrem. Ještě před 2. světovou válkou došlo k setkání československých zástupců s kubánským diplomatickým personálem a cukrovarníky ohledně stanovení limitů na dovoz třtinového cukru, aby se předešlo likvidaci českého cukrovarnického průmyslu. Těsně po 2. světové válce došlo k prudkému poklesu vzájemné obchodní výměny (i vlivem uzavření zastupitelského úřadu v Havaně).

¹³ ŠTOURAČOVÁ, Judita. *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha: Professional Publishing, 2008, str. 51-52.

¹⁴ OPATRŇÝ, Josef. *Kuba*. Praha: Nakladatelství Libri, 2002, str. 86.

50. léta

V 50. letech došlo k opětovnému růstu obchodní výměny a roku 1955 bylo dosaženo předválečného vzájemného obratu.¹⁵ Ekonomické ukazatele Kuby ještě v roce 1957 vykazovaly velmi dobré výsledky. Kubě patřilo třetí místo v HDP v Latinské Americe hned po Argentině a Uruguayi. V současnosti zaujímá místo předposlední, hned po Haiti.

Československý vývoz tvořily v 50. letech zejména suroviny a polotovary, které dohromady tvořily přibližně polovinu celkového objemu. Jednalo se především o hutnické výrobky a polotovary z nich, barvy a laky nebo papír. Jednu třetinu exportu představovaly výrobky spotřebního průmyslu, které kromě textilu zahrnovaly i značkové sklo a bižuterii.¹⁶ Rychle rostoucí skupinou výrobků se v tomto období stávají stroje a zařízení (nákladní automobily, zemědělské stroje), které budou dominovat v dalších letech.¹⁷ Československý dovoz z Kuby byl na počátku 50. let omezen především na dovoz surového cukru, doutníků a kávy.

Během druhé Batistovy vlády v letech 1952 - 1959 neuzavřely Československo a Kuba mezivládní dohodu v oblasti platebního styku. Platby byly vedeny na clearingovém podkladě v amerických dolarech nazývaných „zúčtovacími dolary“. Takto probíhal vzájemný styk až do konce roku 1965. Československo jako jedna z prvních zemí východního bloku začalo s Kubou rozvíjet významné obchodní styky na základě bilaterálních smluv.

1960 - 1965

V první polovině 60. let ČSSR pro Kubu představovalo třetího nejdůležitějšího obchodního partnera po SSSR a Číně. Zatímco sovětský vývoz tvořily hlavně suroviny (ropa) a čínský rýže, Československo Kubě mohlo nabídnout stroje a strojní zařízení, dopravní prostředky, spotřební zboží, investiční celky, vojenskou techniku nebo zbraně.¹⁸ Význam Československa na Kubě vzrostl zejména po roce 1959, kdy na Kubě došlo v lednu ke svržení diktátorského režimu Fidelem Castrem. Od tohoto období docházelo k prudkému nárůstu výměny zboží.

V této epoše se bilaterální vztahy uskutečňovaly zejména na základě krátkodobých obchodních smluv a docházelo k jejich rychlému rozvoji. Objem vzájemných dodávek se

¹⁵ OPATRŇY Josef, *Československo-kubánské vztahy v období 1945–1989* [online], www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=231

¹⁶ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 133-5.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ BORTLOVÁ, Hana. *Československo a Kuba v letech 1959-1962*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011, str. 85.

během velmi krátké doby několikanásobně zvýšil. První hospodářská smlouva byla podepsána 10. června 1960 v Havaně a obsahovala úvěr na 20 milionů dolarů při úroku 2,5% na deset let, který byl později zdvojnásoben; dále dohodu o poskytnutí technické pomoci a obchodní a platební dohodu. Obchodní dohoda měla platnost do 31. 12. 1961 a množství zboží nebylo stanoveno. Smlouva byla zaměřena na vývoz československého spotřebního zboží, chemických surovin a potravin a dovoz kubánských nerostných surovin (rudy železa, manganu, mědi, kobaltu a chromu), kysličníku nikelnatého, cukru, kávy, tabáku apod. Úvěrová dohoda byla zaměřena na podporu československého vývozu, především investičních celků a zařízení. Významný byl zejména rozvoj kubánského automobilového průmyslu (výroba osobních a nákladních aut, motorek a motocyklů), i když se po několika letech od původního plánu muselo z důvodu nedostatku finančních prostředků ustoupit. Co se týče osobních vozidel, ty začaly být vyráběny pod značkou Škoda, která dodnes na Kubě působí a má zde dobrou pověst kvalitního výrobce. Československo se na industrializaci Kuby podílelo i v dalších odvětvích. Především to byly dodávky menších strojírenských celků k výrobě automobilových svíček, k montáži a výrobě jízdních kol, pro výrobu tužek, příborů, chladniček a další.¹⁹

Podepsáním dohod z roku 1960 začíná období nárůstu výměny zboží mezi ČSSR a Kubou, i když výměna byla značně nevyrovnaná (mnohonásobně převažoval český export nad tím kubánským) a právě v tomto období vznikla většina kubánského dluhu vůči ČSSR. V této době se také začíná rozvíjet vysílání československých techniků a specialistů na Kubu, kteří zde pomáhali modernizovat kubánské hospodářství.

Mezi lety 1959 a 1960 vzrostl čs. vývoz na Kubu o 400%, kubánský dovoz dokonce o 1480%, v předchozích letech tvořil vývoz na Kubu přibližně 7% celkového československého vývozu do Latinské Ameriky²⁰. I Československo tvořilo v zahraničním obchodě Kuby přibližně 8% a bylo v této době jeho 3. nejvýznamnější obchodním partnerem (po SSSR a Číně), jak již bylo zmíněno výše. Co se týče vzájemné obchodní výměny v tomto období, v roce 1960 činil vzájemný obrat pouze 98 mil. Kčs a o rok později již 443 mil. Kčs. Náš vývoz na Kubu tak již v roce 1961 představoval 42,2% celkového vývozu do Latinské Ameriky a kubánský dovoz činil 40% našeho celkového dovozu z latinskoamerických zemí. V dalších letech se projevoval rostoucí trend v obchodní výměně mezi Kubou a Československem a tak v roce 1962 vzrostl vzájemný obchod na 550 mil Kčs, roku 1963 kulminoval na částce 822

¹⁹ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. Kuba - obchodně ekonomické sborníky. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 142.

²⁰ BORTLOVÁ, Hana. *Hospodářské vztahy Kuby a Československa v 60. až 80. letech - zkrácená verze* [online], str. 2; http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_RM_03._01._09.pdf

mil. Kčs. Ve zbývajících letech sledovaného období zaznamenal vzájemný obchod zhruba třetinový pokles, kdy v roce 1964 skončil obrát výsledkem 534 mil. Kčs a o rok později 557 mil. Kčs. Tento pokles byl způsoben dle mého názoru jednak ochlazením spolupráce mezi Kubou na jedné straně, a Sovětských svazem a jeho satelity na straně druhé v důsledku karibské krize, ale i proto, že československá zahraniční politika nemusela v 60. letech podléhat tak velkému vlivu Sovětské svazu.

Z hlediska komoditní struktury, tvořily největší část československého vývozu v této éře stroje, zařízení a dopravní prostředky představující již přibližně dvě třetiny vývozu (především se jednalo o osobní i nákladní automobily, autobusy, traktory a další zemědělské stroje, stavební stroje a čerpadla); dále kompletní zařízení podniků, v menší míře spotřebitelské výrobky, produkce textilního a chemického průmyslu a potravinářské výrobky (zejména chmel a slad pro pivovarnický průmysl).²¹ Část vývozu tvořily i zbraně, zejména samopaly a munice. Největšího objemu dosáhl vývoz zbraní v letech 1961 - 1962. Významným prvkem vyváženého spotřebního zboží byla tradiční česká bižuterie a kvalitní skleněné výrobky.

V kubánském vývozu naopak dominovaly zemědělské produkty a nerostné suroviny, jak již bylo zmíněno. V tomto období byly exportovány zejména plodiny tropického zemědělství (cukr, káva, kakao), kůže, tabákové výrobky a ze surovin nikl a mangan. Cukr tvořil v 60. letech až 80% kubánského exportu do Československa, dovoz rud barevných kovů postupně vystoupal v 60. letech až na jednu třetinu celkového objemu dovozu do ČSSR.

I přestože československá ekonomika patřila v komunistickém bloku k těm nejvyspělejším, nebyli Kubánci s kvalitou výrobků vždy spokojeni. Především stroje často dorazily poškozené a objevovaly se i problémy s jejich uvedením do provozu, náhradní díly bývaly nekvalitní a nekompatibilní. Na kvalitu výrobků socialistického bloku si postěžoval i tehdejší kubánský ministr průmyslu Ernesto Guevara při návštěvě ČSSR v září 1962. Z kubánské strany zase nezdá se, že by byly dodržovány objemy exportovaných surovin (zejména cukru a rud). Na vině byla jednak málo efektivní výroba, ale také fakt, že Kuba se snažila vyvážet (zejména cukr) i do západních zemí za lepších platebních podmínek a přeceňovala často své schopnosti.²²

V letech 1960 - 1965 patřily mezi nejvýznamnější podniky vyvážející na Kubu: Motokov, Technoexport, Strojexport, Omnipol a Chemapol. V roce 1962 uzavřely

²¹ BORTLOVÁ, Hana. Československo a Kuba v letech 1959-1962. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011, str. 87.

²² Tamtéž, str. 87 – 88.

dohromady tyto podniky smlouvy za více než 150 mil. Kčs., nejvíce z nich Motokov za 80,6 mil. Kčs. Smlouvy na nákup kubánského cukru, tabáku a ovoce uzavíral podnik Koospol s kubánskými závody Cubazúcar, Cubatabaco a Alimpex. V roce 1963 uzavřel Koospol kontrakty na zboží (bez cukru) za celkem 43,5 mil. Kčs.

Od roku 1960 začalo vysílání množství československých odborníků na Kubu, což nás v této oblasti vyneslo na přední místo. Roku 1961 se přidalo i školení kubánských odborných pracovníků v naší zemi, kteří po návratu aplikovali získané poznatky a zkušenosti do rozvoje a modernizace kubánského průmyslu. Největší vědeckotechnická spolupráce ale probíhala až v dalším období, především v 70. letech.

1965 - 1969

V tomto období se vzájemné bilaterální vztahy uskutečňují na základě dlouhodobé smlouvy, podepsané v říjnu 1965. V této smlouvě byla naplánovaná obchodní a platební dohoda pro období 1966 - 1970, ke které byl každoročně vyhotoven Dodatkový protokol o výměně zboží, kde se mohly upravovat objemy dodávek.

Dále bylo ve smlouvě ustanoveno zřízení smíšené mezivládní komise pod oficiálním názvem Československo-kubánský výbor (komise) pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci (španělsky *Comisión cubano-checoslovaca para la colaboración económica y científico-técnica*), který byl zřízen jako hlavní organizátor ekonomických styků a měl zajistit bližší spolupráci mezi podniky zahraničního obchodu. Výbor se skládal ze zástupců obou ministerstev zahraničního obchodu, měl sídlo v Havaně i Praze, kde se měly střídavě, minimálně jednou ročně, zástupci scházet. Hlavním úkolem výboru bylo dohlížet na plnění dlouhodobé smlouvy o vzájemné výměně zboží, kontrolovat plnění Dodatkových protokolů, provádět prověrky a zajišťovat tak jednoduše hladký průběh plnění uzavřených dohod a zkvalitnění vzájemných ekonomických vztahů mezi ČSSR a Kubou. V rámci výboru byly zřízeny i podkomise a pracovní skupiny zabývající se např. vědecko-technickou spoluprací, kterou měla na starost Podkomise pro vědecko-technickou spolupráci (*Subcomisión para la colaboración científico-técnica*).

V říjnu 1965 byl podepsán i první mezistátní protokol týkající se výměny pracovníků obou zemí, především vysílání československých expertů na Kubu (jen do roku 1977 působilo na Kubě celkem 1200 československých odborníků), vyškolování kubánských pracovníků v ČSSR a výměny technické dokumentace.

I přes zřízení výboru a plánované prohloubení hospodářských vztahů dochází v této epoše ke kvalitativnímu zhoršení ekonomických styků. Československo bylo v objemu i obratu zboží s Kubou předstiženo NDR. Zhoršení bylo způsobenou především tím, že ČSSR od poloviny 60. let reformovala své ekonomické priority a mělo se více zaměřit na obchodování s výhodnějšími partnery a omezit vstupování do často nevýhodných smluv a spoluprací s komunistickými zeměmi. V letech 1965, 1966, 1969 a 1970 tak kubánský dovoz dokonce převyšoval čs. vývoz.²³ Kuba měla navíc stále větší potíže se splácením dohodnutých úvěrů, a proto ČSSR na oplátku usilovala o získání výhod v oblasti těžby a zpracování niklu, který byl v té době v československé ekonomice velmi poptáván. Z niklu a jeho slitin se v Československu razili mince nebo se používal k výrobě galvanických článků a jako antikorozi ochrana.²⁴ Významným úspěchem v tomto období pro kubánskou stranu byla dlouhodobá dohoda (podepsaná roku 1965) pro roky 1966 - 1970 na dodávky cukru do Československa ustanovující preferenční cenu 6,11 centů za libru, která byla pro Kubu velmi výhodná.

Komoditní zbožová struktura zůstala s předchozím obdobím prakticky totožná. Došlo ale k poklesu obratu vzájemného obchodu oproti první polovině 60 let, který nyní průměrně činil 580 mil. Kčs.

Vzájemný platební styk byl v letech 1966 – 1975 realizován v zúčtovacích kubánských pesos na účtu vedeném Československou obchodní bankou na jméno Banco Nacional de Cuba.²⁵

1970 - 1989

V 70. letech se československo-kubánské vztahy začaly znovu vracet na úroveň před srpnem 1968. Při několika státních návštěvách bylo potvrzeno, že jsou znovu nastoleny podmínky pro úzkou spolupráci, a že je potřeba opět spolupracovat ve všech oblastech vzájemných vztahů. Další posílení vztahů nejen s ČSSR, ale i s celým socialistickým blokem nastalo po roce 1972, kdy Kuba přistoupila do RVHP. Rada přijala program pomoci kubánské ekonomice, jenž se skládal z několika dílčích programů zaměřených na produkci a zpracování citrusových plodů, rekonstrukci cukrovarů, zpracování ryb; výrobu niklu, cementu, průmyslových hnojiv, strojů, zařízení a výstavbu elektráren. ČSSR zaměřila svoji

²³ BORTLOVÁ, Hana. *Hospodářské vztahy Kuby a Československa v 60. až 80. letech - zkrácená verze* [online], str. 5; http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_RM_03._01._09.pdf

²⁴ Wikipedie – stránky o niklu [online]; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Nikl>

²⁵ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 142.

pomoc zejména na průzkum geologických oblastí, dovoz dopravních strojů, vybavení cukrovarů, modernizaci kvasného průmyslu, modernizaci energetického průmyslu, zařízení pro energetiku a později i pro elektrotechniku (rozvodny), dále pomoc při těžbě a zpracování nerostných surovin a při modernizaci obuvního, kožedělného nebo papírenského průmyslu. Československo se rovněž účastnilo výstavby kubánského energetického průmyslu, kde jsme v letech 1967 – 1975 instalovali čtvrtinu celkového výkonu těchto zařízení. Rovněž jsme se podíleli na modernizaci cukrovarů a dalších průmyslových odvětví (např. mlékárenský průmysl).

Je paradoxní, že v této době bylo zcela běžné, že zákazníci v Československu mohli pořídit doutníky za desetinu ceny oproti západoevropským zemím, zatímco nyní jsou pro většinu obyvatelstva cenově nedostupné. Protože smlouva na dodávky techniky byla rámcová, docházelo i k takovým extrémům, že jsme na Kubu vyváželi stroje na odklizení sněhu a RVHP nutila Kubánce jako vývozce niklu, aby si niklové plechovky na limonády znovu účtovali ve vysokých cenách. Růst kubánského zadlužení vůči bývalým socialistickým zemím, včetně ČR byl zřejmý. Na vině ovšem nebylo jen embargo uvalené Spojenými státy, ale také obchodní politika RVHP.²⁶

Dodávky zboží mezi ČSSR a Kubou byly od roku 1972 realizovány podle Všeobecných podmínek RVHP s úpravami a doplňky podle dvoustranného protokolu z roku 1975.²⁷ Během 70. a 80. let pokračovala spolupráce na základě podepisování dlouhodobých smluv vždy na pětileté období (1971–1975, 1976–1980, 1981–1985 a 1986–1990), které podepisovali přímo ministři zahraničního obchodu. Např. Smlouva o obchodu a plavbě z roku 1977 obsahovala doložku nejvyšších výhod a další ustanovení zásadní povahy. Smlouvy byly každoročně doplněny již zmíněnými Dodatkovými protokoly, které zpřesňovaly a doplňovaly předem dohodnuté počty a komoditní strukturu zboží pro každý rok. Tyto protokoly podepisovali náměstci ministrů zahraničního obchodu. Kontrolu plnění a průběh realizace závazků opět sledoval Československo-kubánský výbor pro hospodářskou a vědeckotechnickou spolupráci.

I když se vzájemné vztahy podařilo vrátit na úroveň období první poloviny 60. let, na celkovém obratu kubánského zahraničního obchodu si Československo udrželo 5. až 8. pozici (předstihly ho Japonsko, Španělsko, a další, především komunistické státy). V roce 1979

²⁶ KUNC, Jiří. *Kuba mezi rájem a peklem*. Mezinárodní politika, březen 2001, str. 21.

²⁷ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 145.

dosáhl obrát vzájemného obchodu 958 mil. Kčs (a překonal tak hodnotu 822 mil Kčs z roku 1963) a během 80. let objem i obrát zboží průběžně rostl.

Obrát vzájemného obchodu prudce vzrostl především v letech 1974 - 1976, což bylo způsobeno prudkým nárůstem cen cukru. A tak i přesto, že dovoz cukru do ČSSR prudce klesal (ze 160 tis. tun v roce 1971 na 30 tis. tun v roce 1975), došlo kvůli jeho ceně k růstu obrátu - během let 1971 - 1975 o více než 150 mil. Kčs. S výjimkou let 1983 a 1986, kdy došlo k mírnému poklesu, zažíval československo-kubánský obchod v 80. letech nepřetržitý růst. V přelomovém roce 1989 tak obrát činil 3,3 mld. Kč, tedy hodnoty přibližně 4 - krát větší než v 60. letech. Spíše než zvyšováním objemu obchodovaného zboží byl tento nárůst způsoben růstem cen jednotlivých komodit.

Dalším rysem tohoto období bylo československé záporné saldo obchodní bilance v letech 1970 - 1976. Tento jev byl způsoben ochlazením vztahů mezi oběma zeměmi po srpnu 1968 (omezení čs. dovozu z kubánské strany) a dále již uvedeným zvýšením cen cukru. Od roku 1976 si československá obchodní bilance naopak opět udržovala aktivní saldo.

V roce 1970 došlo k ustálení komoditní struktury vyměňovaného zboží. Největší část československého vývozu stále tvořily stroje a zařízení, které tvořily přes polovinu vyvezeného zboží a patřily mezi ně energetická zařízení (v 70. letech tvořily zařízení do elektráren 8% vývozu), elektromotory, zařízení a stroje pro zemědělství, textilní, kožedělní a potravinářský průmysl; dále zařízení cementáren, zdravotnické a lékařské přístroje, ale i popelářské vozy a vozidla pro sběr komunálního odpadu. Nezanedbatelnou část tvořily i náhradní díly pro dopravní prostředky, stroje a zařízení. Další významnou část československého vývozu (přibližně 20%) tvořily i spotřební výrobky - tkaniny, pneumatiky, chemické výrobky, léky a léčiva a z produktů potravinářského průmyslu především chmel a slad.²⁸

V období 70. a 80. let nejvíce na Kubu vyvážely tyto podniky: Škodaexport, Motokov, Technoexport, Strojexport, Centrotex, Ferromet a Koopol. Podíl Škodaexportu na celkovém čs. vývozu na Kubu v roce 1975 činil 13,7%, podíl Motokovu v roce 1976 činil 15,4%.²⁹ Z hlediska komoditní struktury představovaly v 70. letech vyšší podíl strojírenské PZO (60%), oproti zbylým 40% nestrojírenských PZO.

Dovážené výrobky do ČSSR představovaly nadále hlavně zemědělské produkty a nerostné suroviny. Největší dovozní artikl představoval nadále cukr (60 - 75% dovozu),

²⁸ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 135.

²⁹ BORTLOVÁ, Hana. *Hospodářské vztahy Kuby a Československa v 60. až 80. letech - zkrácená verze* [online], str. 8, http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_RM_03._01._09.pdf

který se většinou dovážel volně ložený a v menší míře v pytlích. Po něm následovaly koncentráty nerostných surovin, zejména barevných kovů (nikl a mangan). Nezanedbatelný byl i vývoz citrusů, ovocných šťáv a koncentrátů (kde ČSSR hned po SSSR a NDR představovalo největšího odběratele), dovoz tabáku a výrobků z něj, rumu nebo mramoru. Kubánské spotřební zboží naopak představovalo pouze okrajovou položku.

Co se týče československého dovozu, byl zajišťován především těmito podniky:

- Koospol - který zajišťoval přes 70% dovozu a importoval surový cukr, melasu, citrusy, citrusové šťávy a koncentráty, alkoholické nápoje, doutníky a další
- Metalimex - přibližně 20% dovozu, specializoval se nerostné suroviny (koncentráty barevných kovů)
- Unicoop - zajišťoval dovoz alkoholických nápojů, mramorových dlaždic a bloků
- Kerametal - také se zaměřoval na import mramorových bloků a dlaždic
- Chemapol – zajišťoval nepatrný podíl dovozu
- Československá keramika - specializovala se na mramorové bloky a dlaždice

Poprvé v dějinách obou zemí se realizovaly konzultace a zkoordinování pětiletých plánů obou zemí na období 1976 – 1980, aby se upřesnilo hlavní směřování obou zemí a zkoordinovaly dodávky obchodovaného zboží. Díky přijetí Kuby za člena RVHP byly zahájeny předpoklady pro smluvní ustálení platebních styků. Od roku 1974 se Kuba stala členem Mezinárodní banky pro hospodářskou spolupráci (MBHS) a Mezinárodní investiční banky. Z důvodu pětiletých plánů a řady dalších smluvních ujednání se Kuba zapojila do systému mnohostranného zúčtování v převoditelných rublech až od roku 1976. Neobchodní platy se řídily Dohodou mezi vládou ČSSR a vládou Kubánské republiky o úpravě provádění neobchodních platů ze 4. června 1976 a probíhaly v rámci dvoustranných účtů v národních měnách (Kčs a peso). Platby za obchodované zboží, které prováděly většinou podniky zahraničního obchodu, se uskutečňovaly formou inkasa s následným akceptem nebo formou dokumentárního inkasa s předběžným akceptem, pokud ani jedno nebylo možné, tak šlo použít formy platebního příkazu.³⁰

Vzájemné dodávky byly dopravovány zejména přes polské a východoněmecké přístavy a celková cesta přepravovaného materiálu trvala průměrně 20 dní. V případě přetíženosti přístavů se ale dodávky mohly zpoždit i o několik týdnů nebo měsíců.

³⁰ KOŠŤÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980, str. 145.

V posledním roce tohoto období, roku 1989 představovala Kuba našeho nejvýznamnějšího obchodního partnera v Latinské Americe. Vzájemný obchod v tomto roce byl zhruba vyrovnaný a jeho obrat tvořil 3,3 mil. Kčs. Po Sametové revoluci a rozpadu komunistického bloku nastal prudký pokles ve vzájemné obchodní výměně, o čemž se podrobněji zmiňuji v následujících kapitolách.

4. Československo-kubánské diplomatické vztahy po roce 1989

Do roku 1990 zastupovalo Československo diplomatické zájmy Kuby v USA. Po roce 1989 se naplno potvrdila křehkost vzájemných vztahů, které byly postaveny především na společné ideologii, a jinak je příliš mnoho nespojovalo. Československo se vydalo cestou demokracie s příklonem ke spolupráci se západoevropskými zeměmi, zatímco Kuba i po rozpadu Sovětského svazu jako jedna z mála zemí na světě zůstala věrná komunistické ideologii.

Již v roce 1991 došlo ke snížení diplomatických vztahů na úroveň *chargé d'affaires ad interim*. A další zhoršení vztahů nastalo i na konci 90. let, kdy došlo k vypovězení druhého tajemníka naší mise a neudělení *agrément* našemu novému velvyslanci kvůli kritice porušování lidských práv na Kubě. V posledních letech se situace mírně zlepšila, nicméně kubánský zástupce v Praze má nadále hodnost *chargé d'affaires ad interim* naznačující, že vztahy mezi oběma zeměmi nejsou na standardní úrovni. Zatímco náš zástupce již opět zastává hodnost velvyslance. Od roku 2010 plní tuto funkci Milan Jakobec.

Je potřeba stručně se zmínit o problematice lidských práv, která hrála v naší zahraniční politice vůči Kubě od roku 1989 významnou roli. Neopomenutelnou úlohu sehrál i československý prezident Václav Havel, který často adresoval stížnosti na nelidské zacházení s kubánskými disidenty a odpůrci režimu jak kubánské vládě, tak mezinárodním organizacím. Česká republika začala rovněž otevřeně podporovat kubánskou opozici. Nejprve neformální snaha o ochranu lidských práv na Kubě se postupem času přenesla do formální roviny, když se tak Česká republika v rámci OSN i Evropské unie začala oficiálně prezentovat. Česko-polský a následný český návrh rezoluce o porušování lidských práv na Kubě z roku 1998, resp. 2001 (obě rezoluce byly Komisí OSN pro lidská práva přijaty), stejně jako česká neúčast při hlasování Valného shromáždění OSN o rezolucích požadujících ukončení americké finanční a hospodářské blokády Kuby v letech 1992–1995, byly kubánským

politickým vedením interpretovány jako gesta otevřeného nepřátelství a zrady.³¹ Nicméně v posledních letech Česká republika, stejně jako Evropská unie, nesouhlasí s přetrvávající existencí ekonomického embarga zejména kvůli jeho neefektivitě.

V této části se pokusím analyzovat samotný vývoj vzájemných diplomatických vztahů v jednotlivých letech. Budu vycházet především z ročních zpráv poskytovaných MZV České republiky, které analyzují období od konce 90. let. Vzájemné ekonomické diplomacii se budu věnovat v samostatné kapitole.

1998 - 1999

Co se týče samotných bilaterálních vztahů, zpráva uvádí, že Česká republika si s Kubou udržuje tradiční vzájemné vztahy a usiluje o změnu kubánského systému na otevřenou tržní ekonomiku s pluralitní společností.³² Tímto prohlášením tak Česká republika veřejně dává najevo svůj nesouhlas se současným kubánským režimem.

2001 - 2003

Vzájemné vztahy byly i v tomto období převážně orientovány na obchodní a ekonomickou spolupráci, ale byly silně poznamenány zatčením dvou českých občanů na počátku roku 2001, I. Pilipa a M. Bubeníka na Kubě, vyslaných na Kubu prostřednictvím americké organizace Freedom House. Oba občané byli nakonec propuštěni díky oficiální české omluvě, ale i protestům významných osobností z celého světa, nejvyšších politických míst České republiky a široké veřejnosti, mimo jiné i za přispění návštěvy předsedy senátu Petra Pitharta na přelomu ledna a února.³³ V prosinci téhož roku ČR poskytla Kubě humanitární materiální pomoc ve výši skoro 1 mil. Kč pro zmírnění následků devastujícího hurikánu. V roce 2002 došlo k mírnému zlepšení a zintenzivnění oboustranné komunikace, především ve společném obchodu.³⁴

31 PAVLÍK, Petr. *Kubánská republika v „el período especial 1990-2000*. Mezinárodní politika, březen 2003, roč. 27, č. 3, str. 32.

32 *Zpráva o zahraniční politice České republiky 1998-1999* [online]; cit. 30. 01. 2012; MZV ČR, str. 194, http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava1998_1999.html

33 KUNC, Jiří. *Kuba mezi rájem a peklem*. Mezinárodní politika, březen 2001, str. 20.

34 *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2002* [online]; cit. 12. 02. 2012; MZV ČR; 2. část, str. 27, http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2002.html

2004

Od tohoto roku se česká zahraniční politika zaměřila na ještě užší spolupráci se zeměmi Evropské Unie právě díky vstupu ČR do této mezinárodní organizace. Nicméně Česká republika v tomto roce poskytla humanitární pomoc zemím postiženým hurikánem Ivan, včetně Kuby. Podle ročenky MZV zůstává úroveň spolupráce nadále nízká a klíčovou pro ni zůstává ekonomická diplomacie.³⁵

2005

Česká republika si pro období 2005 - 2010 stanovila osm prioritních zemí pro rozvojovou spolupráci. Kuba mezi ně nicméně jako ani v dalších letech zařazena nebyla.

2006

Co se týče zprávy MZV z tohoto roku, je zde opět zdůrazněna Kuba jako země přednostního zájmu české zahraniční politiky v oblasti transformační spolupráce. V části o bilaterálních vztazích se znovu opakují informace z předchozích let. Novou informací je pouze to, že v daném roce nedošlo k žádné návštěvě vyšších představitelů obou zemí. Kuba rovněž často odmítá českou rozvojovou pomoc, včetně vysokoškolských stipendií (především kvůli kritice porušování lidských práv). Nepříjemnou událostí se v lednu stalo zadržení dvou českých turistek, které bez povolení fotografovaly okrajové části Havany. Ženy byly dočasně zadrženy a obviněny z toho, že dokumentovaly negativní stránky Kuby. České ministerstvo zahraničních věcí si zavolalo kubánského chargé d' affaires, aby vysvětlil chování kubánských úřadů, a zároveň se ohradilo proti tomu, že českým občankám nebylo dovoleno požádat o pomoc zastupitelský úřad, na což mají právo dle Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích, která je pro obě země závazná. Tento spor následně vyvrcholil v dubnu, kdy Kuba neprodloužila vízum českému diplomatovi na Kubě Stanislavu Kázeckému kvůli jeho údajným stykům s kubánskou opozicí. Česká republika následně reagovala neprodloužením víza diplomatovi kubánského zastupitelského úřadu.³⁶

2007

V březnu dorazilo do ČR deset kubánských uprchlíků ze základny Guantánamo. V říjnu téhož roku byl zatčen a vyhoštěn další český občan z Kuby. Opakovala se situace z roku

³⁵ *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2004* [online]; cit. 11. 02. 2012; MZV ČR, str. 175-176, www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2004.html

³⁶ *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2006* [online], str. 283, http://www.mzv.cz/public/89/bb/a3/72806_14945_Zpravaozahranicnipolitice2006.pdf

Madridu.⁴⁰ České MZV také uskutečnilo projekty na podporu a rozvoj kubánského venkova a soukromého zemědělského sektoru. Ani v roce 2011 a letos se česká zahraniční politika vůči Kubě příliš nezměnila a žádná větší změna se ani v nejbližší době očekávat nedá.

Shrnutí

Souhrnně lze říci, že v období po roce 1989 došlo k prudkému zhoršení bilaterálních vztahů mezi ČR a Kubou způsobeným nově vzniklým uspořádáním světa. Významnou osobností na kubánské scéně zůstává Fidel Castro, který byl před několika lety vystřídán bratrem Raúlem, za Českou republikou působil nejvýrazněji Václav Havel. Na zhoršení vztahů měla jednoznačně podíl i česká politika obhajování lidských práv, což je patrné i na příkladu Slovenska, které mělo stejnou výchozí pozici jako my při našem rozdělení roku 1993, ale dnes udržuje s Kubou mnohem intenzivnější styky.

5. Kubánská ekonomika

Aby bylo možné objektivně zanalyzovat česko-kubánské ekonomické vztahy v posledních letech, je potřeba uvést pár základních informací o kubánské ekonomice současného období. Kubánská ekonomika se už několik desetiletí potýká s vážnými problémy. Dochází k silné emigraci obyvatel kvůli katastrofálním životním podmínkám. Uspokojivá není situace ani ve školství a zdravotnictví, které se potýká s odchodem kvalifikovaných zaměstnanců do zahraničí, nedostatkové jsou i léky a vybavení v nemocnicích. Paradoxem je, že Kuba disponuje největším počtem lékařů na celém světě v přepočtu na počet obyvatel.

Po rozpadu RVHP se kubánská ekonomika propadla do roku 1993 o 35 %. V posledních letech díky vývozu opět roste. Země také velmi těží z remitencí zasílaných kubánskými emigranty ze zahraničí a v posledních letech i z cestovního ruchu. Počet turistů se pohybuje kolem 2 milionů za rok.⁴¹

I na Kubě muselo v první polovině 90. let dojít k úpravám zákonů, které přinesly částečnou liberalizaci zahraničního obchodu, soukromého podnikání a částečnou podporu některých forem soukromého vlastnictví. Později docházelo i k reformám finančního a

⁴⁰ *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2010* [online], str. 149, www.mzv.cz/file/691824/Zprava_o_zahranicni_politice_2010_.pdf

⁴¹ Mezinárodní politika. Č. 8 (srpen 2006). Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008. str. 26-29.

bankovního sektoru, ale ke komplexním institucionálním a systémovým změnám (privatizaci, liberalizaci cen a vnějších ekonomických vztahů) jako u středoevropských a východoevropských zemí nedošlo.

Nejvážnější je situace v kubánském zemědělství, které již zdaleka není soběstačné a většina potravin je importována paradoxně ze Spojených států. Dlouhodobě se snižuje i produkce tradičního kubánského cukru. Americké embargo, dnes spíše symbolické, neustále platí; a proto se Kuba snaží hledat partnery především v Číně, Rusku, zemích Latinské Ameriky ale i Evropské Unii (nejdůležitějším partnerem je Španělsko). Dialog s USA probíhá zejména v otázkách pašování drog do USA, nelegální migraci nebo uvolnění převádění peněz z USA na Kubu. USA se staly největším dovozcem potravin na Kubu, vláda ale musí platit předem. V roce 2000 proto bylo částečně prolomeno čtyřicetileté embargo. Evropská unie v roce 2003 nahradila ekonomické embargo embargem diplomatickým.

V posledních letech je největším kubánským partnerem venezuelský režim v čele s Hugo Chávezem, který na Kubě zajišťuje většinu dodávek ropy a poskytuje kubánské vládě nemalé finanční prostředky. Kuba na oplátku za 100 000 barelů ropy denně posílá do Venezuely své lékaře, vojáky a špióny. Kuba si je nicméně z minulosti vědoma, že se nevyplácí spoléhat na pomoc pouze od jednoho partnera a proto se snaží o užší spolupráci s dalšími latinskoamerickými zeměmi, především s Brazílií. Ani po výměně v čele vedení státu, kdy Fidela Castra vystřídal jeho bratr Raúl, nedošlo k provedení tolik potřebných reforem.⁴²

6. Česká ekonomická diplomacie po roce 1989

Rád bych stručně nastínil vývoj zahraniční politiky České republiky. Zatímco v sovětské éře byly naše vztahy zaměřeny především na spolupráci s komunistickými zeměmi (SSSR, Čína, Kuba; rozvojové africké a asijské země, které s námi sdílely stejnou politickou ideologii), po roce 1989 byla naopak prioritou orientace na západoevropské země a vyspělý Západ, s tím že Česko nadále posilovalo spolupráci rovněž s rozvojovými zeměmi, ale již se začalo zaměřovat především na ty demokraticky orientované a spolehlivé.⁴³ Z toho vyplývá, že Kuba se tak během několika let ocitla na okraji zájmu české diplomacie, především kvůli porušování lidských práv a také kvůli její nespolehlivosti při dodávkách nasmlouvaného zboží.

⁴² JURÁSEK, Miroslav. *Kuba včera a dnes*. Mezinárodní politika, únor 2009, str. 26-28.

⁴³ VESELÝ, Zdeněk. *Československá a česká zahraniční politika 1990-2003 (Dokumenty)*, str. 88, 90, 91.

Co se týče koncepce české zahraniční politiky, která dle mého názoru po vstupu České republiky do Evropské Unie v podstatě ani neexistuje, je postoj naší země ke Kubě téměř neměnný. Kritika nedodržování lidských práv se tak stala jakýmsi evergreenem, místo snahy vést s kubánskou vládou diskurs na toto téma.

Po roce 1989 došlo k rozdělení agendy mezi Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR a Ministerstvo zahraničních věcí ČR, což na jedné straně přineslo určité výhody (zohlednění jak zahraničněpolitických, tak i ekonomických zájmů státu), ale na druhé straně spolupráce často vázla, nebyly přesně stanoveny kompetence jednotlivých úřadů a oba resorty nebyly schopny se dohodnout a vytvořit jasnou a srozumitelnou koncepci. Nastala rovněž liberalizace zahraničního obchodu, byl zahájen transformační proces, v rámci kterého se objevili během několika pár let tisíce nových vývozců a dovozců, pro které byla za bývalého režimu možnost přímého provozování zahraničního obchodu vyloučena. Na začátku 90. letech byl důraz na ekonomickou diplomacii značně podceněn. V prvních letech nového tisíciletí se situace změnila a byla kromě toho určena kritéria pro výběr pracovníků obchodně ekonomických úseků zastupitelských úřadů. Došlo ke vzniku specializovaných vládních agentur – CzechTrade, CzechInvest, CzechTourist a Česká centra, která měla v rámci svých kompetencí podporovat jednotlivé oblasti v zahraničí. Na Kubě ovšem nefunguje ani jedna z těchto organizací. Zejména CzechTrade má velkou šanci podílet se na praktickém provádění ekonomické diplomacie. Česká centra se naopak zaměřují na podporu cestovního ruchu, kultury a vzdělávání.⁴⁴

Typickým fenoménem dnešní doby je proměna politické diplomacie ve prospěch diplomacie ekonomické, což u proexportně orientované České republiky platí dvojnásobně. Ekonomické diplomacii tak v české zahraniční politice patří prioritní místo. Problém české diplomacie, a nejenom té ekonomické je i to, že neexistuje jednotná koncepce, kterou by se řídil jak prezident, tak i vláda a ministr zahraničních věcí. A proto se často stává, že u nás zahraniční politiku tvoří jednotlivci. Nutno ovšem podotknout, že ve vztahu ke Kubě jsou názory všech výše zmíněných tvůrců české zahraniční politiky takřka totožné. Aktuálně byla v srpnu 2011 vládou schválena poměrně stručná nová koncepce zahraniční politiky ČR, která stvrdila současné směřování české zahraniční politiky, ale přímo o Kubě se ani jedním slovem nezmiňuje.⁴⁵

⁴⁴ ŠTOURAČOVÁ, Judita. *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha: Professional Publishing, 2008, str. 87-88.

⁴⁵ *Koncepce zahraniční politiky České republiky* [online], MZV ČR, http://www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf

V rozhovoru pro Mezinárodní politiku uvádí dnes již bývalá náměstkyně ministra zahraničních věcí ČR Helena Bambasová v souvislosti s nedemokratickým kubánským režimem a oslabenou spoluprací, že „Z krátkodobého hlediska by se mohlo jevit jako výhodnější pro české firmy, kdyby naše politika vůči Kubě byla mnohem více oportunní, ale v opačném případě to zase může znamenat přínos ve střednědobém horizontu.“⁴⁶ V exportní strategii České republiky pro období 2006 - 2010 je uvedeno, že ČR se zaměří na podporu exportu, mezi prioritní země české obchodní výměny Kuba opět nenáleží.⁴⁷

7. Ekonomické vztahy mezi ČR a Kubou po roce 1989

Dříve než shrnu informace z jednotlivých let, zmíním pár obecných informací týkajících se česko-kubánských ekonomických vztahů po roce 1989. Jak již bylo řečeno, po roce 1990 došlo k výraznému snížení obchodovaného zboží mezi ČSFR a Kubou vlivem přeměny československého systému na tržní hospodářství.

Před rozpadem federace v roce 1992 se čs. export pohyboval kolem 132 mil. Kčs a kubánský import činil asi 53 mil. Kč.

V současné době působí na Kubě tyto české podniky:⁴⁸

- Škodaexport (pobočka Škodaexport Latina S. A. v Havaně) - jediný český podnik, který na Kubě působil i přede rokem 1989. Navázal na projekty započaté v 80. letech a řadu z nich úspěšně dokončil (např. výstavbu továrny na výrobu niklu v Las Camariocas nebo dodávky energetického zařízení pro elektrárnu Felton). Specializuje se zejména na výrobu zařízení a náhradních dílů v energetickém průmyslu. Na Kubě zastupuje i další české podniky.
- Inekon Power S. A. - působí od roku 2001, rovněž se zaměřuje na výrobu vybavení energetického sektoru a dále i na dopravní stroje a prostředky.
- SIMPLEX CZ S. L. - zahájila činnost roku 2002, a specializuje se na export potravin (sušené mléko, máslo, melta a další)
- Z-Group (Českomoravská obchodní a výrobní společnost, Veselí nad Moravou) vyváží na Kubu výrobky ze železa, tyče nebo potrubí.

⁴⁶ Mezinárodní politika. Č. 2 (únor 2008). Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008, str. 9.

⁴⁷ ŠTOURAČOVÁ, Judita. *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha: Professional Publishing, 2008, str. 194.

⁴⁸ HLAVIČKOVÁ, V. - JESÚS SANZ, M. - VILÍMKOVÁ, O. - AÑAZCO, A. *Panaroma latinoamericano*. Kapitola 4.7.4, str. 139.

Významným problémem v současných ekonomických vztazích mezi Českou republikou a Kubou je přetrvávající dluh, který v roce 2000 činil 540 mil. převoditelných rublů. Ministerstvo financí vyčíslilo kubánský dluh vůči ČR (stav ke konci roku 2010) na cca 6,45 mld. Kč, ke kterému je potřeba přičíst pohledávka ve speciální oblasti, přičemž tato suma stále není přepočtena do konvertibilní měny. Ministerstvo financí České republiky se snaží prostřednictvím najatých firem vyjednávat s kubánskou vládou i centrální bankou o uzavření mezivládní dohody, prozatím bohužel neúspěšně. V roce 2010 nebylo z dluhu splaceno nic, naopak jeho hodnota neustále narůstá a je tak naší největší zahraniční pohledávkou.⁴⁹

Ze strany Kuby bylo jasně naznačeno, že k zahájení rozhovorů o otázce dluhu Kuba přistoupí až po uzavření dohod s největšími věřiteli – Ruskem a Německem. Otázkou zůstává, zda tato podmínka bude vzhledem ke stavu kubánské ekonomiky dodržena v dohledné době. Nicméně příprava česko-kubánské Dohody o ochraně a podpoře investic nebyla ohrožena, důvody zdržení byly jiné a měly své příčiny spíše na straně České republiky. Narušené společné styky také neustále oddalovaly podpisy dříve plánovaných dohod (např. výše zmíněná dohoda o podpoře a ochraně investic). Vzájemné vztahy v 90. letech se tedy odehrávaly na základě Dohody o ekonomické a obchodní spolupráci z roku 1996 a později na základě smlouvy mezi Hospodářskou komorou ČR a Cámara de Comercio de Cuba z roku 2001.⁵⁰

Stejně jako v předchozí části uvedu nyní vývoj česko-kubánských ekonomických vztahů v posledních letech. Informace budu rovněž čerpat především z ročenek MZV ČR:

1998-1999

Ve zprávě o zahraniční politice ČR z let 1998-1999 je zmíněno rozšíření styků se zeměmi Latinské Ameriky, zejména v hospodářské oblasti (víza, obchodní smlouvy). Ve shrnutí o bilaterálních vztazích nicméně Kuba v této souvislosti zmíněna není. Významná byla česká účast na Mezinárodním havanském veletrhu FIHAV, kde naše expozice patřila k největším. Vzájemný obchod charakterizují pro představu následující čísla za rok 1998: vývoz 585,2 mil. Kč, dovoz 16,3 mil. Kč, obrat 601,5 mil. Kč. Podle předběžných údajů za

⁴⁹ *Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2010* [online], Ministerstvo financí České republiky, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_agendaCKA_zahr_pohled_61793.html

⁵⁰ PAVLÍK, Petr. *Kubánská republika v „el período especial 1990-2000. Mezinárodní politika*, březen 2003, roč. 27, str. 31.

rok 1999 vykázal obrat vzájemného obchodu ČR s Kubou hodnotu 406,7 mil. Kč.⁵¹ Kuba se tak umístila na 4. místě mezi latinskoamerickými státy, kam nejvíce vyvážíme. Dalšímu rozvoji ovšem brání zejména kubánská platební neschopnost a velký zahraniční dluh vůči České republice.

2001 - 2003

Hlavní vývozní komodity ČR nadále zůstávají stroje, přepravní zařízení a průmyslové výrobky (roury, trubky, výrobky ze železa a oceli, pneumatiky), z hlediska dovozu tvořily kromě nerostných surovin a zemědělských produktů (tabák, citrusy) významnější podíl i živá zvířata.⁵² Česko se i v tomto období zúčastnilo mezinárodního veletrhu FIHAV v Havaně, během něhož byla podepsána významná smlouva mezi Hospodářskou komorou ČR a Kubánskou obchodní komorou (Cámara de Comercio de Cuba). Za zmínku stojí rovněž dokončení rekonstrukce druhého bloku elektrárny Felton českými firmami.

V koncepci zahraniční politiky České republiky pro roky 2003 - 2006 bylo schváleno, že se ČR bude zaměřovat na spolupráci s tradičními partnery Latinské Ameriky i Karibiku a bude hledat možnosti pro zvýšení vzájemné obchodní výměny. Přímě Kuba v této koncepci z hlediska ekonomické diplomacie zmíněna není.

2004 - 2005

Hlavními vývozními komoditami ČR na Kubu zůstávají chmel a slad, sušené mléko, motocykly a náhradní díly do nich, elektrické ruční nářadí nebo pneumatiky. Mezi dovážené zboží patří niklová ruda, kvalitní doutníky, rum a ovocné šťávy.⁵³

2006

V tomto roce zaznamenala podle ročenky MZV vzájemná obchodní výměna rostoucí tendenci. Český vývoz oproti předchozímu roku vzrostl o 76% a ČR si nadále udržuje pozitivní obchodní bilanci. Vývozní struktura v tomto roce neprošla významnou změnou, oproti předchozím rokům se mezi exportovanými výrobky objevily navíc i chirurgický nábytek, transformátory a elektrické generátory, čerpadla, kuchyňské nádobí a z potravin

⁵¹ *Zpráva o zahraniční politice České republiky 1998-1999*; [online], str. 195, http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava1998_1999.html

⁵² *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2002* [online]; cit. 12. 02. 2012, MZV ČR, 2. část, str. 27, http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2002.html

⁵³ *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2004* [online], str. 176, www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2004.html

např. máslo. U importovaných produktů z Kuby nedošlo k výrazné proměně (zajímavostí je pouze dovoz mikrovlnných elektronek).⁵⁴

2007

Vzájemná obchodní výměna oproti předcházejícímu roku poklesla a Kuba se tak umístila ve světové obchodní relaci ČR až na 99. místě s tím, že nadále převažuje český vývoz. Ten, stejně jako kubánský dovoz, z hlediska komoditní struktury v tomto roce neprošel žádnou výraznou změnou.⁵⁵

2008

Kuba se nadále na celkové obchodní bilanci ČR podílí v řádech desetin procent. V srpnu prosáklý na veřejnost první seriózní informace o kubánské platební neschopnosti, které byly navíc potvrzeny o měsíc později ničivým hurikánem. Byly zaevidovány několikátýdenní zpoždění i zastavení plateb a splátek úvěrů. Kuba se snaží zaplatit alespoň hlavním českým dodavatelům a uhradit největší dlužné položky.⁵⁶

2009

Vzájemná obchodní bilance byla i v tomto roce nízká, navzdory zlepšení bilaterálních vztahů na politické úrovni. V tomto roce bylo kvůli nesplácení úvěrů ukončeno ze strany EGAP pojišťování vývozů českých firem na Kubu. Expertní jednání s kubánskými partnery během roku nevedla k vyřešení těchto platebních problémů.⁵⁷ Z hlediska komoditní struktury došlo k nárůstu vývozu elektrických spotřebičů na Kubu.

2010

Bilaterální vztahy byly nadále negativně ovlivněny kubánskou platební neschopností a špatnou solventností, což v průběhu roku nebylo dovedeno do úspěšného konce a znesnadňovalo to rovněž obchodování českých firem s Kubou. I přesto došlo k nárůstu vzájemného obrátu. Podle zprávy MZV za tento rok mezi hlavní vývozní komodity České

⁵⁴ Zpráva o zahraniční politice České republiky 2006 [online], MZV ČR, str. 283-284, http://www.mzv.cz/public/89/bb/a3/72806_14945_Zpravaozahranicnipolitice2006.pdf

⁵⁵ Zpráva o zahraniční politice České republiky 2007 [online], cit. 11. 02. 2012, MZV ČR, str. 306, www.mzv.cz/public/eb/43/a3/72910_14945_Zprava2007_cesky_verze_k_22_8_2008.pdf

⁵⁶ Zpráva o zahraniční politice České republiky 2008 [online], str. 296, www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocní_zpravy_a_dokumenty/zprava2008.html

⁵⁷ Zpráva o zahraniční politice České republiky 2009 [online], str. 396, http://www.mzv.cz/file/592100/Zprava_o_zahranicni_politice_2009__CZ_FINAL_po_vymene_Korey.pdf

republiky patřily slad, kotle a tělesa pro ústřední topení, ohřívače vody, pneumatiky pro autobusy a nákladní automobily, motocykly a kola s pomocným motorem, železné a ocelové roury a trubky, díly k turbínám, články a elektrické akumulátory, pračky, vozíky pro invalidy, oves, vitamíny a další. Mezi dovozní komodity můžeme zařadit lihoviny a likéry, doutníky, melasa, grapefruitová šťáva, cukrovinky, pražená káva, přípravky pro ústní hygienu, rýsovací pomůcky, zmražení korýši, dámské kalhoty, citrusové ovoce, výrobky ze dřeva pro dekorativní účely nebo žací stroje.⁵⁸

Za rok 2011 nebyly údaje v době psaní této práce dosud k dispozici, přesto se neočekává velká změna jak v komoditní struktuře, tak v celkovém objemu zboží.

⁵⁸ *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2010* [online], str. 279, www.mzv.cz/file/691824/Zprava_o_zahranicni_politice_2010_.pdf

8. Závěr

Jak již bylo řečeno v úvodu mé práce, československo-kubánské (případně česko-kubánské) vztahy prošly velice zajímavým a jedinečným vývojem, ovlivněným dle mého názoru spíše mezinárodním společenstvím, ideologií a politikou daných zemí než samými vztahy mezi obyvateli těchto zemí. I přes období ochlazení vztahů, např. po 2. světové válce nebo kolem roku 1968, nikdy nedošlo k takovému utlumení jako po roce 1989. Přesto nikdy nedošlo k úplnému přerušení diplomatických vztahů, jak tomu bylo během studené války u jiných zemí.

Zajímavým vývojem prošla rovněž vzájemná výměna zboží. V 50. letech vzájemnému obchodu ze strany Československa dominovaly výrobky těžkého průmyslu a zbraně, od 60. let potom stroje a zařízení, zejména dopravní prostředky. Ze strany Kuby tvořily hlavní část nerostné suroviny a zemědělské produkty. Charakteristická byla rovněž vzájemná výměna pracovníků a spolupráce v nejrůznějších oblastech od vědy a výzkumu až po školství. Po roce 1989 došlo k velkému úbytku co do množství, tak i různorodosti obchodovaného zboží. Český vývoz se zaměřuje na průmyslové výrobky, zatímco tomu kubánskému dominují v dnešní době už pouze zemědělské produkty.

Českou republiku a Kubu tak již dnes spojuje opravdu velmi málo. Největší problém představuje již zmiňovaná kritika porušování lidských práv, ve které se Česká republika velice angažuje na mezinárodním poli a zatím nic nenaznačuje tomu, že by na této skutečnosti hodlala Česká republika cokoliv měnit.

Budoucí vývoj bilaterálních vztahů může ovlivnit mnoho faktorů. Jednak samotný vývoj na Kubě, kde po výměně nejvyššího představitele státu došlo k určitému zlepšení, např. rozšířením možnosti soukromého podnikání. Nicméně velká změna nenastala ve vztahu k potlačování opozice, což nejvíce komplikuje další rozvoj vzájemných česko-kubánských vztahů.

Dalším faktorem může být změna koncepce české zahraniční politiky, která by omezila kritiku nedodržování lidských práv a začala se více soustředit na posílení ekonomické spolupráce nebo zlepšení vztahů v kulturní, vědecké a dalších oblastech. Nicméně v aktuální koncepci zahraniční politiky ČR z roku 2011 je hájení lidských práv přikládán stejný význam jako doposud. Je však nutné zmínit, že v koncepci české zahraniční politiky Kuba nefiguruje jako prioritní země ani v rámci prohloubení hospodářských vztahů ani v rámci rozvojové pomoci. Navíc se nezdá, že by české MZV plánovalo nějak zásadně měnit tuto zavedenou politiku vůči Kubě.

Další skutečností, která by mohla naše vztahy s Kubou ovlivnit je vliv mezinárodního společenství, zejména OSN, Evropské unie a Spojených států amerických; které by mohlo současnou izolaci Kuby změnit, případně i napomoci změně režimu a to by mohlo vyústit i ve změnu česko-kubánských vztahů.

Můj osobní názor na současný stav česko-kubánských diplomatických styků je takový, že bychom měli zmírnit naše stanovisko ke kritice porušování lidských práv zejména proto, že tato kritika nikomu neprospívá. Myslím si, že vzájemným vztahům by více než pouhá kritika situace na Kubě pomohli investice a podpora podnikání a soukromého vlastnictví, které by ve výsledku mohlo vyústit v pád současného režimu a nastolení demokracie. K hlubší spolupráci by jistě vedlo i to, kdyby ministerstvo zahraniční věcí ve spolupráci s ministerstvem obchodu a průmyslu více informovalo české firmy, které by měly zájem na Kubě podnikat o tamních podmínkách a snažit se s kubánskou vládou dojednat vyřešení kubánského dluhu a smluvní ujednání o podmínkách pro české podnikatele. Kuba má zajisté českým investorům a podnikům co nabídnout, jednak potraviny jako cukr nebo tabák, ale i kvalitní nerostné suroviny jako nikl, jehož zásoby podle odhadů představují třetinu celkových světových zásob. K dalšímu zlepšení by mohlo vést i otevření poboček CzechTrade nebo Českého centra na Kubě.

Pokud se pokusím odpovědět na výzkumnou otázku položenou v úvodu méjí bakalářské práce - „Je možné v brzké době očekávat razantní zlepšení vzájemných česko-kubánských vztahů?“, domnívám se, že k významnému zlepšení vztahů by přispěla pouze změna režimu na Kubě. V případě, že by skutečně na Kubě došlo k přechodu na demokracii, mohla by se tato země objevit v seznamu prioritních rozvojových zemí české diplomacie. Podle mého názoru by ale ani výrazné zlepšení vzájemných vztahů nevedlo k obnovení ekonomické spolupráce na takové úrovni, jako tomu bylo v 50. a 60. letech 20. století. Nicméně ekonomická diplomacie se stává nezbytným, neoddělitelným a významným prvkem v současné diplomacii a je proto nezbytné ji nadále podporovat.

9. Zkratky

FIHAV = La Feria Internacional de la Habana (Mezinárodní havanský veletrh investic a spotřebního zboží)

IZO = institut zahraničního obchodu

MBHS = Mezinárodní banka pro hospodářskou spolupráci

MINBAS = Ministerio de la Industria Básica (Kubánské ministerstvo těžkého průmyslu)

MINCEX = Ministerio del Comercio Exterior y la Inversión Extranjera (Kubánské ministerstvo zahraničního obchodu a zahraničních investic)

MINIL = Ministerio de la Industria Ligera (Kubánské ministerstvo lehkého průmyslu)

MINREX = Ministerio de Relaciones Exteriores de Cuba (Kubánské ministerstvo zahraničních věcí)

MZV = Ministerstvo zahraničních věcí České republiky

PZO = podnik zahraničního obchodu

RVHP = Rada vzájemné hospodářské pomoci

S. A. = Sociedad Anónima (Akciová společnost)

S. L. = Sociedad Limitada (Společnost s ručením omezeným)

ÚV KSČ = Ústřední výbor Komunistické strany Československa (její nejvyšší orgán)

10. Zdroje

Dokumenty:

- „Dodatkový protokol o výměně zboží mezi ČSSR a Republikou Kuba v roce 1962“, AMPO, f. MZO VI. Republika Kuba, „Právní, smlouvy 1960–1971“, nesetříděný materiál.
- *Koncepce zahraniční politiky České republiky* [online]; cit. 12. 04. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/file/675937/koncepce_zahranicni_politiky_2011_cz.pdf
- „Protokol o výměně zboží mezi ČSSR a RK v roce 1963“ a „Dodatkový protokol“, AMPO, f. MZO VI. Republika Kuba, „Právní, smlouvy 1960–1971“, nesetříděný materiál, čj. 012029/63.
- VESELÝ, Zdeněk. *Československá a česká zahraniční politika 1990-2003 (Dokumenty)*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola mezinárodních a veřejných vztahů, 2003. 259 s. ISBN 80-86747-01-8.
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 1998-1999* [online]; cit. 30. 01. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocni_zpravy_a_dokumenty/zprava1998_1999.html
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2001* [online]; cit. 12. 02. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocni_zpravy_a_dokumenty/zprava2001.html
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2002* [online]; cit. 12. 02. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocni_zpravy_a_dokumenty/zprava2002.html
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2003* [online]; cit. 12. 02. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocni_zpravy_a_dokumenty/zprava2003.html
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2004* [online]; cit. 11. 02. 2012; MZV ČR; www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocni_zpravy_a_dokumenty/zprava2004.html
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2006* [online]; cit. 11. 02. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/public/89/bb/a3/72806_14945_Zpravaozahranicnipolitice2006.pdf
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2007* [online]; cit. 11. 02. 2012; MZV ČR; www.mzv.cz/public/eb/43/a3/72910_14945_Zprava2007_cesky_verze_k_22_8_2008.pdf
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2008* [online]; cit. 11. 02. 2012; MZV ČR; www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/vyrocni_zpravy_a_dokumenty/zprava2008.html

- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2009* [online]; cit. 12. 02. 2012; MZV ČR; http://www.mzv.cz/file/592100/Zprava_o_zahranicni_politice_2009_CZ_FINAL_po_vymene_Korey.pdf
- *Zpráva o zahraniční politice České republiky 2010* [online]; cit. 13. 02. 2012; www.mzv.cz/file/691824/Zprava_o_zahranicni_politice_2010.pdf

Literatura:

- BORTLOVÁ, Hana. *Československo a Kuba v letech 1959-1962*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2011. 188 s. ISBN 978-80-7308-357-1.
- CASTAÑEDA, Jorge G. *Compañero – život a smrt Che Guevary*. Praha: BBart, 2003. ISBN 80-7341-000-1.
- DRULÁK, Petr, DRULÁKOVÁ, Radka. *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. 3. přepracované vydání. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2011. 184 s. ISBN 978-80-245-1815-2.
- DVOŘÁK, Ladislav. *Kuba - 20 let revoluce*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1978. 487 s.
- GOTT, Richard. *Kuba: Nové dějiny*. 1. vydání Praha: BB/ art s. r. o., 2005. 460 s. ISBN 80-7341- 678-6.
- HLAVIČKOVÁ, V. - JESÚS SANZ, M. - VILÍMKOVÁ, O. - AÑAZCO, A. *Panaroma latinoamericano*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2007. ISBN 978-80-245-1305-8.
- JURÁSEK, Miroslav. *Kuba včera a dnes*. Mezinárodní politika, únor 2009, roč. 33, č. 2, str. 26-28. ISSN: 0543-7962.
- KOŠTÁK, Vítězslav a kol. *Kuba - obchodně ekonomické sborníky*. Praha: Institut zahraničního obchodu / ČTK-Pressfoto. 1980. 153 s.
- KUNC, Jiří. *Kuba mezi rájem a peklem*. Mezinárodní politika, březen 2001, roč. 25, č. 3, str. 20-22. ISSN: 0543-7962.
- Mezinárodní politika. Č. 2 (únor 2008). Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008. Vychází měsíčně. ISSN 0543-7962.
- Mezinárodní politika. Č. 8 (srpen 2006). Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 2008. Vychází měsíčně. ISSN 0543-7962.
- OPATRŇÝ, Josef. *Kuba*. Praha: Nakladatelství Libri, 2002. 100 s. ISBN 80-7277-089-6.
- PAVLÍK, Petr. *Kubánská republika v „ el período especial 1990-2000*. Mezinárodní politika, březen 2003, roč. 27, č. 3, str. 31-33. ISSN: 0543-7962.

- PŠTROSS, Tomáš. *Iniciativy české zahraniční politiky ke stavu lidských práv na Kubě (I.)*. Mezinárodní politika, květen 2004, roč. 28, č. 5, str. 26-29. ISSN: 0543-7962.
- PŠTROSS, Tomáš. *Iniciativy české zahraniční politiky ke stavu lidských práv na Kubě (II.)*. Mezinárodní politika, červen 2004, roč. 28, č. 6, str. 18-20. ISSN: 0543-7962.
- STAŇKOVÁ, Markéta. *Česko-kubánské vztahy a problematika lidských práv*. Praha: Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka. 2009. 46 s.
- SUCHA, Marian S. *Setkání s Kubou*. Mladá Fronta, Praha 2008. Edice Lidé a Země. Svazek 21 ISBN 978-80-204-1469-4.
- ŠTOURAČOVÁ, Judita. *Ekonomická diplomacie České republiky*. Praha: Professional Publishing, 2008. 249 s. ISBN 978-80-86946-71-9.
- VESELÝ, Zdeněk. *Dějiny mezinárodních vztahů*. 2. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o., 2010. 650 s. ISBN 978-80-7380-278-3.
- VESELÝ, Zdeněk. *Nástin dějin české zahraniční politiky*. 4. doplněné vydání. Praha: Oeconomica, 2009. 131 s. ISBN 978-80-245-1501-4.

Internetové zdroje:

- BORTLOVÁ, Hana. *Hospodářské vztahy Kuby a Československa v 60. až 80. letech - zkrácená verze* [online]; MZV ČR; cit. 31. 01. 2012;
http://www.mzv.cz/file/472119/zkracena_verze_RM_03._01._09.pdf
- *Cuba Diplomática* [online]; cit. 28. 03. 2012;
<http://www.cubadiplomatica.cu/republicacheca/ES/Inicio.aspx>
- *Cubaverdad* - The arrest of two Czech women puts further strain on Czech-Cuban relations [online]; cit. 28. 03. 2012; <http://www.cubaverdad.net/weblog/2006/02/the-arrest-of-two-czech-women-puts-further-strain-on-czech-cuban-relations/>
- *Iuridictum: Encyklopedie o právu* [online]; cit. 05. 02. 2012;
http://iuridictum.pecina.cz/w/Podnik_zahrani%C4%8Dn%C3%ADho_obchodu
- *Kohout jednal o postupném napravování vztahů s Kubou* [online]; Euroskop.cz; cit. 21. 03. 2012; <http://www.euroskop.cz/38/13638/clanek/kohout-jednal-o-postupnem-napravovani-vztahu-s-kubou/...%3C/...%3C/p%3E%3Cp%3E%3Ca%20href=>
- *Oficiální stránky kubánského ministerstva lehkého průmyslu* [online]; cit. 07. 02. 2012;
http://www.cubagob.cu/des_eco/minil/minil.htm

- *Oficiální stránky kubánského ministerstva těžkého průmyslu* [online]; cit. 07. 02. 2012;
<http://www.onrm.minbas.cu/>
- *Oficiální stránky kubánského ministerstva zahraničního obchodu a zahraničních investic* [online]; cit. 07. 02. 2012; <http://www.mincex.cu/>
- *Oficiální stránky kubánského ministerstva zahraničních věcí* [online]; cit. 07. 02. 2012;
<http://www.cubaminrex.cu/>
- *Oficiální stránky veletrhu FIHAV* [online]; cit. 30. 01. 2012;
<http://www.feriahavana.com/>
- *OPATRŇY Josef, Československo-kubánské vztahy v období 1945–1989* [online];
Zahraničná politika, červen 2007; cit. 11. 03. 2012;
www.zahranicnapolitika.sk/index.php?id=231
- *Oficiální stránky Kubánské komunistické strany - Partido Comunista de Cuba* [online];
cit. 13. 04. 2012; <http://www.pcc.cu/>
- *Na zrušení sankcí vůči Kubě nakonec kývli i Češi* [online]; cit. 28. 03. 2012;
[http://zpravy.idnes.cz/na-zruseni-sankci-vuci-kube-nakonec-kyvli-i-cesi-f5w-
/zahranicni.aspx?c=A080620_105805_zahranicni_miz](http://zpravy.idnes.cz/na-zruseni-sankci-vuci-kube-nakonec-kyvli-i-cesi-f5w-/zahranicni.aspx?c=A080620_105805_zahranicni_miz)
- *Roční souhrnná zpráva o stavu a vývoji zahraničních pohledávek ČR v roce 2010*
[online]; Ministerstvo financí České republiky; cit. 26. 03. 2012;
http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/vf_agendaCKA_zahr_pohled_61793.html
- *Wikipedie – stránky o niklu* [online]; cit. 05. 05. 2012; <http://cs.wikipedia.org/wiki/Nikl>